

як об'єкту права мирного володіння майном, за певних обставин, охоплює собою такі відомі національній системі права майнові блага, як майнові права та речі (сукупності речей). Майнове право набуває функціонального значення законних очікувань при виникненні конструкції «право на право», і не тотожне суб'єктивному праву на нього (праву на цей актив). Речі (сукупності речей) набувають функціонального значення законних очікувань, коли їх використання за цільовим призначенням має привести до появи певних економічних вигод і були набуті саме для цього.

Список бібліографічних посилань:

1. Srivastava A. K. Doctrine of «Legitimate Expectation». J.T.R.I. JOURNAL. *First Year, Issue-2-Year-April-June*, 1995. URL: <http://www.ijtr.nic.in/articles/art13.pdf>.
2. Карнаух Б. П. Поняття майна в контексті статті 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 205–214.
3. Іваницький А. М. Правова природа майна юридичних осіб у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 29 (68). № 2. 2018. С. 25–29.
4. Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці європейського суду з прав людини з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 219–223.

УДК 347(77+78)

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,
начальник Головного управління Національної поліції
в Харківській області, генерал поліції третього рангу,
Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ОСОБИ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Визнання на законодавчому рівні права на компенсацію шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення (ст. 1177 ЦК України), є прогресивним та узгоджуються зі світовими тенденціями. Вказане положення

підкріплене і на конституційному рівні. Держава, в особі своїх органів, взяла на себе обов'язок забезпечувати права і свободи людини, що дає останній можливість звернутися до суду з метою захисту своїх прав та свобод.

І якщо вони були порушені кримінальним правопорушенням, то функції держави не вичерпуються тільки розкриттям кримінальних правопорушень та притягненням до відповідальності порушників. Вбачається, що в цьому випадку головним завданням є відновлення становища потерпілої особи у той стан, який існував до правопорушення. Один із способів вирішення вказаного завдання – це компенсація моральної шкоди. Причому, шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України.

Слід відзначити, що такий підхід національного законодавства повністю відповідає міжнародно-правовим стандартам, закріпленим Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою [1]; Європейською конвенцією щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів [2]; Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи R (85) 11 державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу [3]; Директивою Ради ЄС про компенсацію жертвам злочинів [4, с. 130] тощо.

Впровадження механізму компенсації моральної шкоди за рахунок Державного бюджету України є важливим для жертви злочину. Юридична консолідація закону та механізму його реалізації є показником поваги держави до честі та гідності кожної людини. Це свідчить про те, що особа фактично має найвищу соціальну цінність у державі, що вона захищає свої права та у разі порушення гарантує його відновлення, у тому числі шляхом участі, впливу та за рахунок держави. Водночас визнання права на компенсацію моральної шкоди, завданої внаслідок злочину за рахунок державного бюджету України, сприяє правовому відчуттю того, що права, свободи та інтереси людини постійно захищаються, сприяють усвідомленню найвищих цінностей суспільства та держави, що свідчить про утворення України як конституційної, демократичної, правової держави.

Вітчизняна судова практика виходить з того, що відповідно до чинного законодавства моральна (немайнова) шкода може

полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків [5]. І цей перелік не є вичерпним, оскільки на практиці суди компенсують моральну (немайнову) шкоду також і в інших випадках, що завдають особам фізичні та душевні страждання. Це може бути затягнення слідчих дій щодо встановлення винної особи у скоєнні кримінального правопорушення чи судової процедури щодо розгляду кримінальної справи. У той же час, відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України чітко визначено, що моральна шкода може полягати: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Очевидно, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, має компенсуватися за рахунок Державного бюджету України виключно грошми.

Відповідно до чинного законодавства розмір грошової компенсації моральної шкоди визначається судом залежно від характеру кримінального правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Фізичні страждання потерпілої особи пов'язані з болем, як реакцією нервової системи організму. Натомість будь-яке кримінальне правопорушення вчиняється з застосуванням насильства, включаючи психічне. У момент скоєння кримінального правопорушення і настання негативних наслідків людина реагує на те, що сталося, про що свідчить переляк, почастішання серцебиття,

втрата свідомості, підвищення артеріального тиску тощо. Зазначені ознаки є відповідною реакцією організму людини на протиправні дії.

Така реакція викликає у потерпілої особи дискомфортний стан, пов'язаний з душевними чи фізичними стражданнями, які заподіюються кримінальним правопорушенням. Причому дискомфортний стан настає як у момент скоєння кримінального правопорушення при здійсненні протиправних дій, так і після їх припинення. Після скоєння кримінального правопорушення потерпіла особа тривалий час відчуває наслідки моральної шкоди у вигляді дискомфортного стану, викликаного тим, що трапилося і супроводжується почуттям помсти, незахищеності, страху за своє або близьких життя тощо. Відповідно моральна шкода як дискомфортний стан потерпілої особи є в наявності як у момент вчинення неправомірних дій та настанні несприятливих наслідків, так і в ході їх подальшого розвитку. Крім цього, тяжкість моральної шкоди залежить від ступеня сприйняття інформації, яку отримує потерпіла особа у момент скоєння кримінального правопорушення.

При визначенні розміру компенсації враховуються вимоги розумності і справедливості. В той же час, сама компенсація не залежить від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Не зважаючи на позитивну оцінку вітчизняного врегулювання компенсації моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно зазначити, що все ж таки національне законодавство не має чіткого алгоритму вирахування розміру компенсації. Для України в період економічної кризи, визначення розміру виплачуваної особі грошової компенсації за допомогою нічим не обмеженого суддівського розсуду є не зовсім прийнятним для бюджету. В той же час, потерпіла особа хоча і має право на таку компенсацію, тим не менше не гарантована, що отримає від держави реальний розмір компенсації.

Вбачається, що для реалізації гарантії державних виплат компенсації моральної шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення необхідно створити спеціальний фонд.

Список бібліографічних посилань:

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою. Сайт «Законодавство України». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_114.

2. Європейська конвенція про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів. Ліга закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU83302.html.

3. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R (85) 11 державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. Сайт «Законодавство України». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_127.

4. Сенаторов М. Права потерпілого від злочину: міжнародні стандарти та вітчизняний шлях. *Право України*. 2006. № 5. С. 130–133.

5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного суду України. Сайт «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

УДК 347.426.34: 347.736.53

Інна Валентинівна СПАСИБО-ФАТЄЄВА,

професор кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету України
імені Ярослава Мудрого.

доктор юридичних наук, професор член-кореспондент

Національної академії правових наук України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-1252>

ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ БАНКУ У ПРОЦЕСІ ЙОГО ЛІКВІДАЦІЇ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ НАСЛІДКІВ НІКЧЕМНОСТІ ПРАВОЧИНІВ

На відміну від всіх інших юридичних осіб, банки проходять особливий етап свого припинення внаслідок неплатоспроможності – виведення його з ринку, що припускає певну систему заходів, здійснюваних Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Одним із них є виявлення нікчемних правочинів, вчинених банком, з підстав, визначених ч. 3 ст. 38 зазначеного Закону, та застосування наслідків їх недійсності. В процесі діяльності Фонду у цей період припинення банку на практиці постають питання щодо забезпечення погашення боргів неплатоспроможного банку за рахунок його колишніх керівників, оскільки, як правило, майна банку, що становить ліквідаційну масу, для цього не вистачає.